

Онтогенез дитячого мовлення

Онтогенез мовної здібності – це складна взаємодія, з одного боку, процесу спілкування дорослих і дитини, процесу, що поетапно розвивається; з іншого боку – процесу розвитку предметної та пізнавальної діяльності дитини. І те, що дійсно розвивається у процесі розвитку дитячого мовлення – це не мова (у традиційному розумінні чи у розумінні генеративної теорії), а характер взаємодії наявних у розпорядженні дитини мовних засобів та характеру функціонування цих засобів, тобто спосіб використання мови з метою пізнання і спілкування.

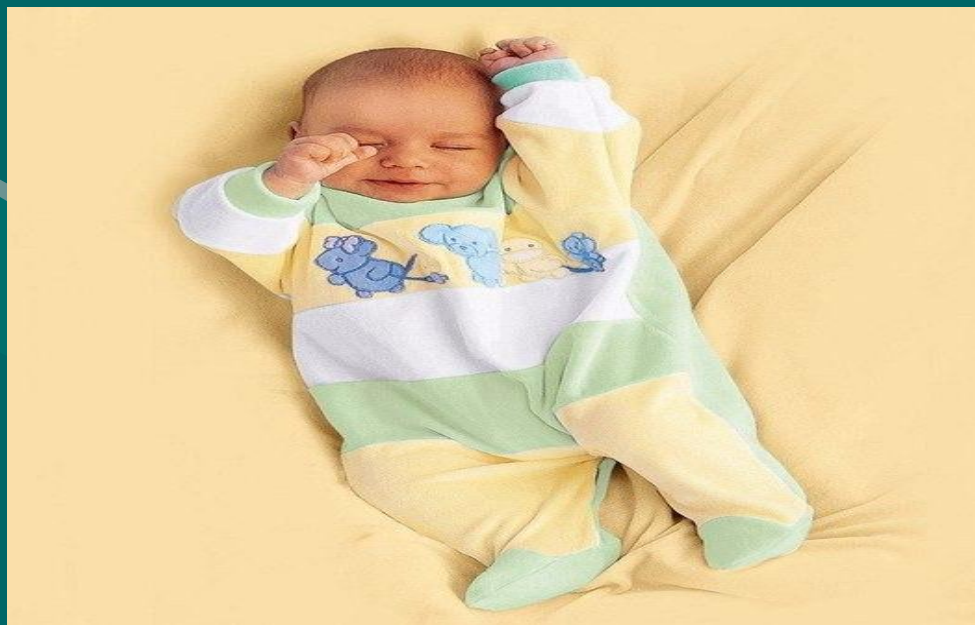
Розвиток дитячого мовлення до трьох років традиційно ділиться на три основних етапи:

- **домовленнєвий етап** (перший рік життя), що розділяється на період гуління і період лепету;

- **етап первинного освоєння мови** (дограматичний; другий рік життя);

- **етап засвоєння граматики** (третій рік життя).

В період гуління звуковий бік дитячого мовлення позбавлений чотирьох важливих особливостей, що характерні мовленнєвим звукам: а) корельованості; б) локалізованості (у значенні артикуляцій); в) константності (має місце великий і значною мірою випадковий викид артикуляцій); г) релевантності (співвіднесеності цих артикуляцій з певною мовою). Тільки в період лепету ці особливості поетапно починають проявлятися. Але головне – що в цей період з'являється синтагматична організація мовлення. Це структуризація складу (поява «протоголосного» і «протоприголосного»); розпад потоку мовлення на складові кванти, що означає, що у дитини сформувався фізіологічний механізм складоутворення.

тотожністю звукового образу цілого (псевдо)-слова.

- У віці біля восьми місяців відбувається якісний стрибок. З'являються перші справжні слова, предметно віднесені. Коло артикуляцій протягом двох-трьох місяців не розширюється, так само, як нема віднесення звуків до нових предметів чи явищам: при цьому тотожність вживання псевдослова (чи вже справжнього слова?) забезпечується не тільки і не стільки тотожністю артикуляції, скільки тотожністю звукового образу цілого (псевдо)-слова.

Між приблизно роком і трьома місяцями та півтора роками ріст словника різко сповільнюється. Зате з'являється дещо зовсім нове у фонетичному плані – парадигматична фонетика. Для неї властиві такі особливості:

- «Задіюються» різні артикуляції – для більш точного ототожнення слів, схожих своїм звуковим складом. Але саме ототожнення, а не протиставлення! Звідси поява «фонології», коли ряд слів об'єктивно відрізняється тільки однією «фонемою» (що було неможливо у період синтагматичної фонетики).
- Уподібнення звуків за місцем творення перестає бути обов'язковим.
- Засвоєння нових слів відбувається шляхом уподібнення їх готової фонетичної моделі. Н.: «дейеейя» – дорогая, батарея, дерева.

І нарешті, у віці біля двох років дитина приходить до парадигматичної граматики. У слові для неї суб'єктивно виділяються окремі морфеми чи морфи, що доводиться можливістю утворення за аналогією і зокрема — наявністю неіснуючих у «дорослому» мовленні словоформ. Саме виділяються, причому в плані граматичних категорій!

Період парадигматичної граматики можна розділити на ряд послідовних підперіодів:

- Підперіод *нефонологічної морфеміки* — характерна повна відсутність орієнтування на звукову форму морфемі;
- Підперіод *фонологічної морфеміки* — властиве орієнтування «на загальну звукову характеристику морфемі без врахування її тонкого фонематичного складу».
- Підперіод *морфонологічної морфеміки*. Тут дитина ніби намагає межі варіантності слова — і нарешті їх знаходить.

У розвитку мовленнєвої функції дитини виділяють три критичних періоди:

- **Перший період** (1—2 роки), коли формуються передумови мовлення і починається мовний розвиток. Рушійною силою розвитку стає потреба дитини у спілкуванні. Будь—який, навіть незначний негативний вплив у віці 14—18 місяців може відобразитись на розвитку мови малюка.
- **Другий період** (3 роки), коли інтенсивно розвивається зв'язне мовлення, відбувається перехід від ситуативної мови до контекстної, що вимагає значної узгодженості у роботі центральної нервової системи (мовнорухового механізму, уваги, пам'яті й т.і.).
- **Третій період** (6—7 років) — початок розвитку письмової мови. Збільшується навантаження на центральну нервову систему дошкільника.

Закономірність засвоєння мови - це об'єктивно існуюча залежність результату засвоєння мови від розвивального потенціалу мовного середовища.

- **Перша закономірність:** мова засвоюється, якщо дитина набуває здібності управляти мускулами мовленнєвого апарату (артикулювати звуки), координувати мовленнєво-рухові (промовляння звуків, слів) і слухових (сприймання на слух) відчуття.
- Ця закономірність пояснюється тим, що мова матеріальна, що для кожного індивідуума матерія мови існує як його власні м'язові відчуття від мовленнєвих рухів.
- Дитина повинна навчитися розрізняти звуки рідної мови на слух, диференціювати їх, правильно вимовляти кожен звук. Для цього необхідна активна мовленнєва практика, під час якої відбувається постійне тренування органів мовлення (язика, губ, зубів) шляхом наслідування мовлення дорослих.

графічна) модель об'єктивної дійсності, що звуки мовлення, їх комплекси, що є

- **Друга закономірність (розуміння смислу мови).** Неможливо зрозуміти, що немає уявлень про предмет, дію, ознаку, якщо дитина набуває здібностей розуміти лексичні і граматичні мовні значення різного ступеня узагальнення.
- Ця закономірність пояснюється тим, що мова - знакова система, звукова (або графічна) модель об'єктивної дійсності, що звуки мовлення, їх комплекси, що є одиницями мови, засвоюються як значимі лише тоді, коли дитині відоме те позамовне явище, яке відповідає даним одиницям мови. Неможливо зрозуміти написаного чи вимовленого слова, якщо немає уявлень про предмет, дію, ознаку, відношення, які названі словом.

Третя закономірність (*засвоєння виразності мови*): мова засвоюється, якщо дитина набуває здібності відчувати відтінки (конотації) лексичних, граматичних, фонетичних та мовних значень, тобто вміє відчувати виразність чужої мови, її внутрішній світ і виражати свою оцінку дійсності.

- **Четверта закономірність** (засвоєння норми літературної мови): мова засвоюється, якщо дитина здібна запам'ятовувати традицію поєднання мовних одиниць у потоці мовлення, тобто засвоювати норму літературного мовлення, що залежить від розвитку у дитини чуття мови.
- **Четверта закономірність** (засвоєння норми літературної мови): мова засвоюється, якщо дитина здібна запам'ятовувати традицію поєднання мовних одиниць у потоці мовлення, тобто засвоювати норму літературного мовлення, що залежить від розвитку у дитини чуття мови.

П'ята закономірність (*засвоєння писемного мовлення*): писемне мовлення засвоюється, якщо воно співставляється вже із засвоєним усним мовленням. Усне мовлення випереджує писемне мовлення і у філогенезі (загальний розвиток людства) і в онтогенезі (індивідуальний розвиток людини).

інтелект та емоційна сфера, чим більше розвинена її мовленнєва пам'ять. Чим краще розвинене мовлення, тим краще дитина складає розповіді, запам'ятовує нові слова, звороти, вірші, казки, передає зміст побаченого і почутого, тим краще оволодіває новими знаннями, оскільки саме мова є «операційним» засобом засвоєння будь-яких знань.

- **Шоста закономірність** (*темпи збагачення мови*): темпи збагачення мови прискорюються за мірою засвоєння будь-яких знань. удосконалення мовотворчої системи дитини. Мова засвоюється тим легше, чим більше розвинене її мовлення, а відповідно і її інтелект та емоційна сфера, чим більше розвинена її мовленнєва пам'ять. Чим краще розвинене мовлення, тим краще дитина складає розповіді, запам'ятовує нові слова, звороти, вірші, казки, передає зміст побаченого і почутого, тим краще оволодіває новими знаннями, оскільки саме мова є «операційним» засобом засвоєння будь-яких знань.

Дякую за увагу

